

Έλένη Λαδιᾶ, Ἡ Φερέοικη

Ἀπό τόν τίτλο κατανοεῖ ὁ ἀναγνώστης ὅτι δέν εὐρίσκεται πρό εὐκόλου μυθιστορήματος, ἀπό ἐκεῖνα πού χαρακτηρίζονται εὐπώλητα. Κάθε ἄλλο. Πρῶτα-πρῶτα διότι ἡ ἀγαπητή μας Ἑλένη Λαδιᾶ δέν γράφει τέτοιου τύπου βιβλία. Ποτέ. Γράφει βιβλία ἀπό ἐκεῖνα πού τά βρίσκετε στό βιβλιοπωλεῖο καί ἐσεῖς τά προσκαλεῖτε στό σπίτι σας. Τά χαϊδεύετε πρὶν τά ἀνοίξετε καί μετὰ κάθεσθε σέ μία βολική πολυθρόνα, μέ ἄνεση καί ἡσυχία, χωρίς διασπάσεις, χωρίς τήν διάθεση νά διαβάσετε κάτι γιά νά χαλαρώσετε πρὶν κοιμηθῆτε. Κάθεσθε γιά νά τά διαβάσετε μέ ἀγάπη καί προσμονή, νά τά ἀπολαύσετε, νά τά καμαρώσετε. Καί ἀφοῦ κλείσετε τήν τελευταία σελίδα, θά μείνετε σίγουρα σκεπτικοί, θά συλλογισθεῖτε ὅσα διαβάσατε, θά ἐπανέλθετε σέ κάποιες σελίδες, θά ἀνοίξετε διάλογο μέ τό βιβλίο, θά προβληματισθεῖτε. Ἐγώ τουλάχιστον μέ τά βιβλία τῆς Ἑλένης Λαδιᾶ, πού διαβάζω ἀπό τήν ἐποχή τοῦ «Χί τοῦ Λεοντόμορφου», συχνά τά ξανανοίγω καί τά ξαναδιαβάζω, μέ ἀγάπη, ὅπως βρίσκει κανεῖς ἕναν παλαιό φίλο.

Τό νέο βιβλίο της ἐκυκλοφόρησε ἤδη ἀπό τά περασμένα Χριστούγεννα. Δέν ἔκαμε θόρυβο καί φασαρία, οὔτε θεαματικές παρουσιάσεις ἀπό ἐκεῖνες πού μετατρέπονται σέ events γιά νά μιλοῦμε στά ...ἑλληνικά! Ἔκαμε ὅμως τόν δρόμο του μεταξύ ἐκείνων τῶν βιβλιοφίλων καί φιλιαναγνωστῶν πού συνιστοῦν ὁ ἕνας στόν ἄλλο «Ποιό καλό βιβλίο διάβασες τελευταῖα;».

Ἡ Φερέοικη εἶναι ἕνα πολύ παράξενο βιβλίο. Σέ ἔκταση ἴσως πρέπει νά χαρακτηρισθῆ νουβέλλα, καθώς εἶναι σχετικά σύντομο. Ἔχει ὅμως τήν πλήρη δομή τοῦ μυθιστορήματος στήν ἀνάπτυξη τῶν χαρακτήρων. Γί' αὐτό ἡ ἀγαπητή Ἑλένη, πού εἶναι καί ἀρίστη φιλόλογος, τό ἐνέταξε στά μυθιστορήματα. Εἶναι ἕνα βιβλίο πού ἀνήκει στίς εὐτυχεῖς στιγμές της, καθώς ἐπανέρχεται σέ αὐτό τό μικτό εἶδος ἀφηγήσεως, μυθιστορίας, πού κινεῖται μεταξύ πραγματικοῦ καί ὄνειρικοῦ, ἐνίοτε ἐφιαλτικοῦ, μέ ἀπηχήσεις ἀπό τήν ψυχολογία τοῦ βάθους, τήν θεολογία, τήν μυθολογία, ἀλλά καί τήν ἔντονη ἀνάγκη γραφῆς καί ἐκφράσεως πού διακρίνει τήν κ. Λαδιᾶ ὡς ἄξονας ὄλου τοῦ ἔργου της. Ἡ κ. Λαδιᾶ γράφει καί ἐκδίδει ὅπως ἀναπνέει, ἢ μᾶλλον ἀναπνέει γιά νά γράφει. Μέ αὐτές τίς σκέψεις ξεκινᾷ τό νέο μυθιστόρημα: *« Ὅταν τελειώνω ἕνα βιβλίο, μέ κυριεύει μιᾶ ταραχή, πού ἐξαπλώνεται στόν νοῦ μου σάν φαγούρα*

νευροδερματίτιδας. Αντιαισθητικό, αλλά έτσι ακριβώς είναι. Δεν άγχομαι για την πορεία του βιβλίου αλλά για το κενό που δημιουργείται στην ψυχή μου». Έτσι αρχίζει.

Ποιά είναι η Φερέοικη; Είναι μία ήρωίδα που αρνείται να πειθαρχήσει στην δημιουργό της. Είναι ένα κείμενο γραμμένο σαν έσωτερική εξομολόγησης αλλά και σαν καταγραφή του άγωνα του δημιουργού με την πράξη της δημιουργίας. Αν θέλετε, αποτελεί μακρυνή απήχηση της περιγραφής της Δημιουργίας του Κόσμου στο βιβλίο της Γενέσεως. Τί έννοω; Η δημιουργός παραγγέλλει: «Γεννηθήτω Φερέοικη». Καί η ήρωίδα γεννᾶται, αλλά μετά δεν πειθαρχεί στην δημιουργό της, όπως και οι Πρωτόπλαστοι δεν έπειθάρχησαν. Άποκτᾶ έλευθέρα βούληση. Καί αυτό είναι τό μεγάλο φαινόμενο της λογοτεχνίας. Όσο καί αν ό δημιουργός, ό συγγραφεύς (άσχετως φύλου) αποφασίζει να όδηγήσει τά πρόσωπα της άφηγήσεως του προς συγκεκριμένους δρόμους, σέ κάποια στιγμή αυτά παίρνουν σάρκα καί όστᾶ, τουλάχιστον σέ σχέση μέ τόν δημιουργό τους καί αρχίζουν να άντιδροῦν όπως εκείνα θέλουν. Η Φερέοικη είναι ένα alter ego της συγγραφέως. Είναι τό συναίσθημα; Τό ύποσυνείδητο; Είναι η ανάμνησις; Ό φιλοσοφικός προβληματισμός; Είναι όλα αυτά καί κάτι άκόμη περισσότερο. Είναι ένα φιλοσοφικό μυθιστόρημα, ένα ιδιότυπο Bildungsroman, αυτό τό τόσο ιδιότυπο είδος που στά έλληνικά άποκαλοῦμε «μυθιστόρημα ένηλικιώσεως» αλλά στον γερμανικό όρο του είναι σημαντικά ευρύτερο από την άπλή ένηλικίωση του έφήβου καί τό πέρασμα στην ώριμότητα. Ένηλικίωσις είναι καί η στιγμή της άπωλείας των γονέων καί κυρίως της μητέρας. Διότι τότε μόνον χάνεται όριστικά τό δίκτυ προστασίας της μήτρας καί ό άνθρωπος που μᾶς έδημιούργησε από την στιγμή της συλλήψεως μέχρι την πρώτη άνάσα μας καί μετά στην πορεία της ζωής μας. Κάποτε, στό τέλος της διαδρομής, μπορεί να άντιστρέφονται οι ρόλοι στην φροντίδα, όχι όμως καί στην σχέση.

Η Φερέοικη θρηνεί τόν θάνατο της μητέρας της την όποία έχασε περίπου συγχρόνως όπως καί η συγγραφεύς την δική της μητέρα, την γλυκειά καί άείμνηστη Εύδοξία Λαδιᾶ στην μνήμη της όποίας είναι αφιερωμένο τό βιβλίο. Η δημιουργός προσπαθει να άποσπάσει την σκέψη της ήρωίδας της από τόν πόνο καί τόν συνεχῆ θρήνο, που άναστέλλει την ζωή καί όλες τίς άλλες μνήμες. Καί αποφασίζει να προτείνει στην Φερέοικη τρεις ιστορίες για να έπιλέξει εκείνη τό παρελθόν καί τίς μνήμες της. Λευκός καί άγραφος χάρτης είναι κάθε νέα ήρωίδα, γιατί όχι λοιπόν; Οι τρεις ιστορίες, των δύο

μικρῶν κοριτσιῶν τῆς Φιλιῶς καί τῆς Γιωργίτσας στήν μετακατοχική καί στερημένη Ἀθήνα τοῦ 1950, τοῦ ἰδιοτύπου τριγώνου τῆς Ἄννας, τοῦ Σάββα καί τοῦ Τηλέμαχου, στήν Ἀθήνα τοῦ 1970 καί ταῆς Καλυψῶς πού κινεῖται μεταξύ τοῦ σαφῶς μεγαλυτέρου της σέ ἡλικία ἔραστοῦ της Ὀδυσσέα Α. καί τοῦ συνομηλίκου της Ὀδυσσέα Β. πού ποτέ δέν ἔζησαν τήν ἔλξη τους ἔτσι ὥστε νά μετασχηματισθῆ σέ σχέση, προσφέρουν τρεῖς στιγμές καί τρεῖς φάσεις στήν ζωή μιᾶς γυναίκας. Στά τρία αὐτά μέρη τοῦ βιβλίου ἡ γλῶσσα εἶναι ἄμεση, ἡ ἀφήγησις ζωντανή καί πλήρης, οἱ διάλογοι φυσικοί καί «εὐθύγραμμοι».

Ἀλλά ἡ Φερέοικη δέν ἱκανοποιεῖται μέ κανένα ἀπό αὐτά τά «παρελθόντα» πού τῆς προσφέρονται καί συνεχίζει τόν θρῆνο της. Κατόπιν αὐτοῦ ἡ δημιουργός τήν ὀδηγεῖ πρὸς τό Μουσεῖο τῆς Μνήμης, ὅπου ἀναδύονται διαδοχικῶς τά στοιχεῖα τοῦ Νείκου καί τῆς Φιλότητος. Τό παρελθόν ἀναβιώνει ἀλλά σπασμωδικά, μέ ἀναλαμπές, ἀνέλεγκτα, ἐνῶ οἱ νεκροί δέν ἀνίστανται σέ αὐτή τήν σύγχρονη Νεκυία. Δέν ἀπαιτοῦνται θυσιές καί αἷμα σφαγίων γιά τήν προσέγγιση τῶν σκιῶν ἀλλά καί οἱ σκιές δέν συνομιλοῦν μέ τούς ζῶντες, ὅπως στήν Ἰλιάδα, τήν Ὀδύσσεια ἢ τήν Αἰνειάδα. Γι' αὐτό ἡ κ. Λαδιᾶ ἐφεῦρε τήν Ξένη, ταυτοχρόνως ξένη καί παράξενη, μεσάζουσα μεταξύ ζώντων καί νεκρῶν, πού ξεναγεῖ δημιουργό καί δημιούργημα στόν κόσμο τῶν Ἥλυσίων Πεδίων. Ὁ κόσμος τῶν νεκρῶν μοιάζει μέ τόν πίνακα τοῦ Ἑλβετοῦ συμβολιστοῦ Arnold Böcklin, πού λέγεται ὅτι ἐμπνεύσθηκε εἴτε ἀπό τήν Λευκάδα εἴτε ἀπό τό Ποντικονήσι. Εἶναι ἡ νῆσος τῶν Μακάρων, ὅπου ἀχνές σκιές περνοῦν χωρίς μνήμη, εὐτυχεῖς στήν λήθη τους. Ἡ εἰκόνα θυμίζει τό σονέτο τοῦ Μαβίλη *Λήθη*:

Καλότυχοι οἱ νεκροὶ πού λησμονᾶνε

τήν πίκρια τῆς ζωῆς. ὄντας βυθίσει

ὁ ἥλιος καί τὸ σούρουπο ἀκλουθήσει,

μὴν τοὺς κλαῖς, ὁ καημός σου ὅσος καί νᾶναι.

Τέτοιαν ὥρα οἱ ψυχές διψοῦν καί πᾶνε

στής λησμονιάς τὴν κρουσταλλένια βρύση·

μὰ βοῦρκος τὸ νεράκι θὰ μαυρίσει,

ἃ στάξει γι' αὐτὲς δάκρυ ὄθε ἀγαπᾶνε.

Κι ἂν πιοῦν θολὸ νερὸ ξαναθυμοῦνται.

Διαβαίνοντας λιβάδια ἀπὸ ἀσφοδύλι,

πόνους παλιούς, ποὺ μέσα τους κοιμοῦνται.

Ἄ δὲ μπορεῖς παρὰ νὰ κλαῖς τὸ δεῖλι,

τοὺς ζωντανούς τὰ μάτια σου ἅς θρηνήσουν:

Θέλουν μὰ δὲ βολεῖ νὰ λησμονήσουν.

Στὸ Μουσεῖο Μνήμης ἔρχεται ἡ παρηγορία. Γιατί οἱ νεκροὶ εἶναι γαλήνιοι καὶ εὐτυχεῖς, ἡσυχὸι πλέον ἀπὸ τὰ βάσανα τῆς ζωῆς.

Μόλις στίς τελευταῖες τρεῖς σελίδες τοῦ βιβλίου ἀποκαλύπτεται ὅλο τὸ φιλοσοφικὸ βάρος τοῦ βιβλίου: Στὴν ἀποθήκη τοῦ Μουσείου Μνήμης οἱ δύο περιπλανώμενες καὶ σταδιακὰ ἀλληλο περιεχόμενες ἡρωίδες, δημιουργὸς καὶ δημιούργημα, προσεγγίζουν τὴν μεγάλη ἀλήθεια: Τὴν ζωὴ ὀρίζουν δύο μορφές: ἡ κατ' ἐξοχὴν δημιουργὸς Μεγάλῃ Μητέρα, ἡ Magna Mater τῆς Μεσογείου, ἡ Παναγία τῆς Χριστιανοσύνης, ἡ Δήμητρα τῶν Ἑλευσινίων, ἡ Ἴσις, ἡ Μεγάλῃ Θεά τῶν Ὀφρων, ἡ Ποτνία, καὶ ὁ Θάνατος. Ἡ Φερέοικη καὶ κατ' ἐπέκτασιν ἡ δημιουργὸς τῆς πονοῦν ἀφόρητα γιὰ τὴν ἀπώλεια τῆς μητρός, διότι δέν φαίνεται ἀπὸ τὸ κείμενο νὰ βρέθηκαν ποτέ στὴν θέση τῆς Μητέρας οἱ ἴδιες. Παρέμειναν στὴν φάση τῆς Κόρης. Δέν εἰσῆλθαν στὴν ἀλληλουχία τῶν γενεῶν, δέν ἀκολούθησαν τὸν βιολογικὸ νόμο, καὶ συνεπῶς ὁ πόνος τῆς ἀπωλείας δέν εἶχε ἀναισθητικό.

Ἡ προσπάθεια πληρώσεως τοῦ κενοῦ τῆς σελίδας καί ἡ βαθειά ἀνάγκη νά ἐξωτερικεύσῃ τόν πόνο ἀπό τήν ἀπώλεια τῆς μητέρας της, ὠδήγησαν τήν ἀγαπητή μας Ἑλένη Λαδιᾶ νά μᾶς προσφέρῃ ἕνα μικρό ἀριστούργημα λόγου καί βαθυτάτης ἐσωτερικῆς ἀναζητήσεως, μέ ἀποήχους τῆς ἐξαιρετικῆς καλλιέργειας καί ἑλληνομαθείας της. Εἶναι μία ἱστορία γιά τήν ζωή καί τόν θάνατο, τήν ἀπώλεια, τόν ἔρωτα, πεπληρωμένο καί ἀνεκπλήρωτο, τήν ἀγάπη, τίς μεγάλες ἀποφάσεις καί τίς ἀπογοητεύσεις τῆς ζωῆς. Εἶναι ἕνα μυθιστόρημα πού τολμᾷ νά ἐρωτήσῃ ἂν ὑπάρχῃ μετά θάνατον ζωή καί ἂν ὑπάρχῃ ἀνάστασις νεκρῶν. Ἡ στιβαρή δομή τῆς συγγραφῆς ὡς φιλόλογου καί θεολόγου τῆς ἐπιτρέπουν τά ἐρωτήματα. Ὁ δικός της συναισθηματικός κόσμος τῆς ἐπιτρέπει τίς δικές της ἀπαντήσεις.

Τό βιβλίό δέν εἶναι εὐκόλο. Διαβάζεται ὅμως ἀπνευστί, παρασύρει τόν ἀναγνώστη στόν ἀγῶνα δημιουργοῦ καί δημιουργήματος, ὅπου τό ἐξαιρετικό ταλέντο τῆς συγγραφῆς μᾶς πείθει πέρα ἀπό τήν λογική γιά ὅσα μᾶς ἀφηγεῖται μέ ἀπλότητα, ἀλλά πόσο περίπλοκη ἀπλότητα, μέ ἐξαιρετο στυλ, μέ τόσο «δουλεμένο» λόγο. Ὁ πόνος, ἡ ἀναζητήσις τοῦ «ἄπιαστου» καί τοῦ ἀρρήτου, ἡ γοητεία τῆς δημιουργίας, ὅλα μᾶς προσκαλοῦν καί μᾶς προκαλοῦν. Χρειάζεται ὅμως στιβαρούς ἀναγνώστες.